

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

4. TÜRK DİLİ ALANINDA SUNULAN BİLDİRİLER

ELEBAŞI

Prof. Dr. A. Deniz ABİK
Çukurova Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
denabik@cu.edu.tr

ÖZET: Kimi araştırmacıların Cumhuriyet döneminde ortaya çıktığını düşündüğü *elebaşı* kelimesinin kuruluşu belli değildir. Kelime, Türkçe sözlüklerde “1. Oyunda arkadaşlarına baş olan çocuk 2. Kötü, olumsuz iş ve hareketlerde önder olan kimse, sergerde” karşılıkları ile görülmektedir. Bildiride, kelimenin Türkçenin tarihi kaynaklarında bulunup bulunmadığı, Türkiye Türkçesinde ve diğer lehçelerdeki benzer kullanımları araştırılmıştır. Değişik kaynakların incelenmesi ile kelimenin kuruluşu, kökeni üzerine anlam bilgisi ve ses bilgisi yönünden çeşitli değerlendirmeler yapılarak kelimenin kökenine ilişkin açıklama önerileri sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: köken bilgisi, söz varlığı, Türkiye Türkçesi, Çağdaş Türk Lehçeleri

ABSTRACT: The origin of the word ringleader (*elebaşı*), which some researchers think that has emerged in the Republican period, is not clear. The word is seen with the provisions 1. The child who is the captain of his friends in game 2. The person who is the leader of bad and negative businesses and behaviours, serger in the Turkish dictionaries. The existence of this word is investigated in Turkish historical resources and also other similar usages of dialects in this paper. The explanation proposals related to the origin of the word are presented thanks to the examination of different sources. By this examination the origin and structure of the word is evaluated with regard to semantic and phonology in various aspects.

Key Words: etymology, vocabular, Turkish, Modern Turkic Dialects

Bazı araştırmacılara göre Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan *elebaşı* kelimesinin kuruluşu belli değildir (Tietze, 2002: 708). Kelime, Türkçe sözlüklerde “1. Oyunda arkadaşlarına baş olan çocuk 2. Kötü, olumsuz iş ve hareketlerde önder olan kimse, sergerde” karşılıkları ile görülmektedir (Türkçe Sözlük 2005: 622; Püsküllüoğlu 1995: 542; Dil Derneği TS 1998: 406; Tuğlacı 1972: 698¹; Hançerlioğlu 1992: 205).

¹ Diğer sözlüklerden farklı olarak bu sözlükte “herhangi bir iş zümresinin başında bulunan kimse, bir teşebbüse girenleri yönlüten adam (iyi ve kötü işler ve eylemlerde bulunur); Anadolu’da oyunları yönetenlere verilen ad” anlamları verilmiştir. Anlamların İngilizce ve Fransızca denklere de ilgili anlamın ardından verilmiştir.

Edebi metinlerden oluşan yaklaşık on iki milyon kelimelik bir derlem çalışmasında *elebaşı*, *elebaşısı*, *elebaşılar*, *elebaşılılarıyla* sözcükleri ile on dokuz tanık görülmektedir (www.derlem.mersin.edu.tr, Mersin Üniversitesi sayfasında TÜBİTAK projesi olarak verilen çalışma). Bu derlemde tespit edilen iki anlamdan birincisi 'olumsuz işlerde baş olan' anlamı, 'ikincisi oyunda baş olan' anlamıdır. 'Oyunda baş olan' anlamı için dört tanık bulunur.

Kelimenin Cumhuriyet döneminde ortaya çıkıp çıkmadığı üzerine söz söyleyebilmek için tarihi kaynaklarda kelimenin izini sürmek gerekir. Dil Encümeni tarafından tertip edilen 1928 *İmla Lugati*'nde *elebaşı* bulunmamaktadır. Redhouse'un *Lexicon*'unda, *Tarama Sözlüğü*'nde, *Lehçetül-lugat*'te, *Kamus-ı Türki*'de, *Resimli Kamus-ı Osmanî*'de, Meninski sözlüğü'nde de kelime bulunmuyor. *Derleme Sözlüğü*'ndeki *elbaşı* (1703)² maddesindeki anlamlardan biri incelediğimiz kelime ile ilgilidir.

Bir kısım Batı dillerinde *elebaşı* kelimesinin karşılıkları İngilizcede *ringleader*, *captain*, *chief*; ringleader, chief of a bandit gang, captain (in a game) (Tuğlacı, 1972: 698; Redhouse, 1984: 335); Fransızca *instigateur*, *trice*; *chef*, *meneur*; *capitaine*; *chef de bande*³ (Tuğlacı 1972: 698; Danişmend 1935:1553); Almandada *anführer*, *radesführer*, *sergerde*, *führende persönllichkeit*, *geistiger Führer*, *leiter* (Steuerwald 1996: 267), İtalyancada *capo*, *capobanda* (Bonelli 1993: 44) olarak görülür. *Elebaşı* kelimesinin Cumhuriyet öncesi ve harf devrimi öncesinde basılmış İngilizce-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Almanca-Türkçe, İtalyanca-Türkçe sözlüklerdeki karşılıklarından Türkçe karşılıkları denetlediğimizde, İngilizce *ringleader* karşılığında 1924'te basılmış bir sözlükte "şef ve *elebaşı*" karşılığı görülür (A.Vahid Bey 1924: 479). Ş.Sami'nin Fransızca Türkçe Sözlüğünde *chef*, *meneur*, *instigateur* karşılıklarında "elebaşı" anlamı bulunmaz (1901).

Tarihi kaynaklarda *elebaşı* kelimesinin görülmemesi, Tietze'nin kelimenin Cumhuriyet döneminde çıkmış olduğu görüşünü destekler. Oyunlarda kullanılan *elebaşı* için tarihi kaynaklarda *erbaşı* sözü görülür: 18. yüzyıl sanatçısı Tırsı'nın "Bu gece sobetün *er başısı* olmuşsin işittük /Yüzünde bir iki üç dane kalmış kare besbelli (Tırsı, G. 194/7) (Kaplan-Poyraz 2010: 161)", "sevgilinin yüzündeki karaları görünce geceleyin yüzük oyununda onun *elebaşısı* olduğunu anladığı" beyiti, oyunlardaki 'elebaşı' anlamına karşılıktır. *Tarama Sözlüğü*'ndeki *Kamus Tercümesinden* Arapça *en-na'ar* sözünün karşılığı olarak tanıklanan *er başı* ise "kötü olumsuz işlerde baş olan" anlamını taşımaktadır: "en-na'ar (Ar.) Daima fitne ve ihtilal ihdasına sa'y ve huruc eder olan fitne *er başısı* kimseye denir Kam. XVIII-XIX 2, 128" (Tarama S 1967: 1489). Tırsı'nın beyitini yüzük oyunu maddesinde örnek veren Ahmet Talat Onay, beyitte

² DS 1703 elbaşı " 1.oyunda ilk oynayan 2. Bir soyun başı ya da aşiret beyi"

³ Fransızca -Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu adlı bu sözlükte açıklama olarak " imlada Dil Encümeninin Lugati esas tutulmuştur. Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından kabul edilmiş olan yeni Türkçe kelimelerin Fransızca karşılıkları ile beraber tam bir çizelgesi kitabın sonuna eklenmiştir." ifadesi bulunur. Sözlükteki bu çizelgede 1553. Sayfada sergerde=elebaşı=chef de bande kelimeleri görülür.

geçen *er başısı* sözüne karşı *elebaşı* sözünü kullanır(1992:442)⁴. Yukarıda sayılan Türkçe sözlüklerde *erbaşı* maddesi de bulunmamaktadır.

Kelimenin Türkçe sözlüklerdeki ikinci anlamının karşılığı olan *sergerde* ve *en-na'âr* sözlerinden yola çıkarak Türkçe karşılıkları tarihi sözlüklerde aradığımızda, *elebaşı* veya *erbaşı* kelimeleri görülmez. Bu sözlükleri sıralayacak olursak; *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*⁵ ve *Kamus-ı Türki'de 'sergerde'* karşılığında bizim anlamlarımız ve *elebaşı* kelimesi görülmez. *Lugat-i Naci, Lehçe-i Osmani ve Tuhfe-i Remzi'de 'sergerde'* maddesi bulunmamaktadır. *Lugat-i EbuZZiya'da sergerde* karşılığında “takım başı, güruhun başı” anlamları vardır (1306: 546). *Burhan-ı Katı'da sergerde* maddesi bulunmaz. *Ahter-i Kebir'de en-na'âr 'elebaşı'* anlamında değil ama ‘fitne ve fesad’ olan anlamı ile vardır(1310: 389/4). *İlaveli Müntehabat-ı Osmaniyye'de na'ar* maddesinde “serkeş, asi, bağı, fitne *erbaşısı*, fesadcu olan kimsene” karşılığı vardır(1297: 487).

Bu veriler, *erbaşı'nın elebaşı* olarak karşımıza çıkması mı söz konusu yoksa iki ayrı kelime ile mi karşı karşıyayız sorusunu sormamızı gerektirmektedir. Redhouse'un 1890'da basılan *Lexicon*'unda *erbaşı* maddesi bulunmaz. Meninski sözlüğünde *er* maddesinde *erbaşı* “Curino.Capo d'ordine, maistre jure” karşılığıyla yer alır (2000: süt.122).

Elebaşı kelimesinin karşılığı olarak çağdaş Türk lehçelerinde görülen karşılıklar şunlardır: Azerice *guldur başı*, Başkurtça *ataman, başlık*, Kazakça *ataman*, Kırgızca *karakçı başçısı*, Özbekçe *başlık, korbaşı*, Tatar *ataman, başlık*, Türkmençe *baş tutan*, Uygurca *ataman, başçı* (KTLS 1991: 210).

Radloff sözlüğünde, Budagov sözlüğünde, Zenker sözlüğünde de kelime görülmez (Radloff, 1893; Budagov, 1869; Zenker, 1866).

Etimoloji sözlüklerine kelime için bakıldığında, Clauson, Räsänen, Sevortyan, Eren, Eyüboğlu sözlüklerinde madde görülmez. Diğer sözlüklerde verilen açıklamalar şöyledir:

Tietze, “elebaşı (çoğulu elebaşılar) oyun veya sporlarda takım başı; çete reisi < lugatlerde ancak Cumhuriyet zamanında ortaya çıkan kelimenin teşekkülü belli değildir. (el başı ‘memleketi, milleti idare eden kimse tabirinden husule gelmesi imkânsız görünür)” açıklamasını verir (Tietze, 2002: 708). Nişanyan sözlüğünde, “?” soru işareti ile bırakılmış, karşılık verilmemiştir(www.nisanyansozluk.com). Gülensoy, “el başı, /e/ türeme” açıklamasını verir (2007: 328).

elebaşı kelimesi üzerine düşündüğümde, ilk açıklama düşüncem *gele başı* idi. Düşünüş yolum şu idi: Farsça *gelle* “sürü” ve Türkçe *baş* kelimesi ile kurulmuş bir

⁴ Onay'ın çalışmasını Cemal Kurnaz'ın yayımladığı düşünülerek *elebaşı* sözünün tasarrufunun kime ait olduğu tartışılabilir. Ancak Kurnaz'ın önsözündeki“...yazarın eski harfli elyazması nüsha üzerinde çalışarak eseri yayına hazırladık. Bunu yaparken herhangi bir müdahalede bulunmamaya çalıştık...” ifadesinden dilin de Onay'ın dili olduğu anlaşılıyor. Ahmet Talat Onay'ın doğumu 1885, ölümü 1956'dır. Öyleyse Onay'ın dilinde *elebaşı* sözü bulunmaktadır.

⁵ İstanbul 1934: 687, *sergerde* 1. Baş (KT), 2. Başçı (Az.) 3. Başın (Müd) (Bak. Serasker, serdar).

belirtisiz isim tamlaması. Eren, *kele* için “boğa, tosun” Azerice *kələ* ‘boğa’. Krg. *kele* ‘inek’ karşılıklarını verir, Şçerbak’a göre kelimenin Farsçadan alındığını kaydeder: Farsça *galla* ‘a flock, herd’ (Eren, 1999: 227). *Burhan-ı Katı*’da *gelle* “lam-ı müşeddede ve muhaffefe ile lügattir. Sürü, kati manasıdır. Koyun sürüsü, sığır sürüsü gibi” karşılığı ile verilir (*Burhan-ı Katı* 2000: 271). *gelle* veya *gele/ kele* için Meninski sözlüğüne bakıldığında, *gele* *gelle* p. . süri t. *reme* p. *Gregx peducum*. *Mandra*, *gregge*: *gelei* henazir gibi ‘Inflar gregis porcorum.’ Karşılıkları görülür (*Meninski* 2000: 4005). Karşılık olarak verilen *reme* için yine Meninski’de *reme* “p. Süri. *Gregx*, *armenrum*, *agmen*. *Greggia*, *armento*. *Remeye* girmiş kurt gibi *inflar lupi in gregem ingreffu*. ...*remei* şütür, *remei* kusefend” açıklaması görülür (*Meninski* 2000: 2363). Burada verilen *reme* için *Burhan-ı Katı*’da “*seme* vezninde. Sürü manasıdır. Arabide *kati*’ denir. Koyun sürüsü, hergele, ılkı ve kuş sürüsü gibi. Mecazen adam sürüsüne de denir. *Pervin* manasıdır ki Ülker tabir olunan top yıldızlardır. Arabide *Süreyya* derler. Arabide şeddeyle çürümüş kemik vesair nesnenin çürüyüp elden gitmesi manasıdır. *Zamm-ı ra* ile yine arabide eski ve çürük ip ve organ manasıdır. Cümle ve mecmu manasıdır” karşılığı görülür (*Burhan-ı Katı* 2000: 623). *Räsänen*’de *reme* çağ. *kälä* ‘Herde’, ‘*Milchkuh*’ < pers. *Galla* ile açıklanmıştır (*Räsänen* 1969: 248). *Kamus-ı Türki*’de *reme* Farsça “sürü” anlamı ile verilmiştir (1217: 671). Ancak “sürü” anlamında *kele* veya *gele* kelimesi görülmez.

Zenker sözlüğünde *gele*, *gelle* Farsça ve Doğu Türkçesi kısaltması ile “far. to. Sürü troupeau de bestiaur, monceau / heerde, Haufen. *Gele-i henazir* Schweineheerde. *Karınca gelesi*. *hergele* ‘Rossheerde. Gestüt. Gelleban patre, gardien de trouper/ hirt” karşılıkları ile yer alır (Zenker 1876: 759). *gele* sözü bugün Türkiye Türkçesinde *hergele* içinde görülür.

hergele “at veya eşek sürüsü” < Far. *xargala* (xar ‘an ass’, *gala*, *galla* ‘a flock, herd’) Rasanen V 159a (Eren 1999: 177). *Kamus-ı Türki*’de *hergele* “binmeğe ve yük taşımaya alışmamış at ve kısrak ve lester? ve merkep sürüsü; bu halde bulunan yani alışmamış hayvan, sürü hayvanı; mecazen terbiyeden büsbütün mahrum adam...” karşılıkları görülür(1217: 578).

Redhouse’un *Lexicon*’unda *gelle* “sürü, hayvan sürüsü” anlamıyla bulunur⁶(1890/1987: 1567). Derleme Sözlüğü’nde *kele* (III) birçok yerde “boğa” anlamıyla tespit edilmiştir (2725).

gelle başı. *gelle* kimi sözlüklerde özellikle doğu Türkçesinde *kele* biçimiyle de yer alıyordu. Ön seste /k-/ düşmesi için körne/ örnek, kedik/ edik⁷, kelebek / öbelek⁸, kazı /azi⁹ (Ar.) gibi örneklerin varlığı, bu kelimedede de bir ön ses yitiminin olabileceğini

⁶ Kelle “baş” anlamıyla görülür. *Kelle* ile *gele* arasında bir ilişki olması gerekir. Sürüdeki hayvanlar kastedilerek *gele* ile *kelle* arasındaki ayrım düşünülebilir mi? Beş on baş hayvan söyleyişinde sürüyü ifade için de sayı ile birlikte baş hayvan demiyor muyuz?

⁷ *edik* *Türkçe Sözlük* 2005,601. “1.Yumuşak ve renkli sahtiyanan yapılmış yarım konçlu lapçın, kısa çizme 2. *kedik* 1 *Derleme Sözlüğü*, 2718 “küçük çocuk ayakkabısı (Erzin * Dört Yol-Hat.)”..

⁸ Eren 1999.

⁹ Galanti 2005: 98

gösterebilirdi. Eren'in "örnekten örneğe" (1974)¹⁰; Halasi Kun'un, "Orta Kıpçakça k-, q- 0 Meselesi"(1950); Sevortyan'ın "Türk Dillerinde Kelime Başındaki Ünsüzlerin Düşmesi"(1972) yazıları, A.Galanti'nin "Mısır'da kaf harfi telaffuzda sakıttır. Kazı, azı gibi telaffuz olunur. Bu kelime böyle telaffuz edildiği halde kitabatta kazı yazılır (Galanti 2005: 98)", "Mısır'da telaffuz esnasında k harfi düşer. Okka yerine oa derler (Galanti 2005: 103)" kayıtları, bu ses olayı için dayanak olabiliirdi.

Bu açıklamanın anlama ilişkin değerlendirmesinde, "olumsuz işlerde baş çeken" anlamına uygun olabileceği düşünülse de "oyunda baş olan" anlamı bakımından bu açıklamanın çok uygun görünmediği düşünülebilir.

Kelimenin kökenini çözmek için Osmanlı tarih terimleri içerisinde yer alan *elli başı* terimi ikinci bir açıklama yolu olabiliirdi. Pakalın, *elli başı* için "Ulufeli humbaracı ocağı zabıtlarından birinin unvanı idi. Ulufeli humbaracılar yüz kişi bir oda itibar edilmişti. Her odada ikiyüz akça yevmiye ile bir odabaşı, doksanar akça ile iki elli başı, elli akça ile üç otuz başı, otuzar akça ile on on başı bulunurdu. Elli başı bunlardan biriydi" açıklamasını verir (1993: 522). Bu tamlama, *Tarama Sözlüğü*'nde de *elli başı* maddesinde "elli askere komuta eden subay" anlamıyla bulunur (1967: 1443). *elli başını elebaş* haline getirecek ses dayanakları, uğraşılırsa bulunabilirse de anlam bakımından açıklama da kolay olmayacaktır: *eli başı* için ünsüz tekleşmesi, ardından gerileyici/ilerleyici benzeşme denilebilir. Anlam bakımından *Derleme Sözlüğü*'ndeki *elli başı* "oyun grubunun başkanına verilen isim" (DS 1722)¹¹, maddesindeki *elli*yi sayı adı değil de *Derleme Sözlüğü*'ndeki "sözü geçer, saygılı" anlamında verilen *elli III* (DS 1722)¹² maddesi olarak değerlendirirsek anlam "iş bilen, usta" anlamları ile uygun olabilir.

Türkiye çocuk oyunları ile ilgili bir kaynaktaki "çocuk oyunlarında yöneticilik vasfını taşıyan rollerinden birinin de oyuncu- yönetici rolü olduğu, oyuncu-yöneticilerin (genellikle iki kişidir) takımlarını kura veya seçimle oluşturma, oyun kurallarını belirleme, oyun sahasını düzenleme, oyun konuşmaları yapma, oyun tekerlemeleri söyleme, ...oyunun ilk hareketlerini yapma gibi yetkileri olduğu, bu oyun rolü ile ilgili

¹⁰ Eren, Örnekten Örneğe, TD 29, 1974, 701-797. Eren, (1968) "Türk Dilinin Etymologique Sözlüğünden Örnekler", XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966, 9-12. Karakalpakça *körnek* "örnek", Mirza Mehdi Han Senglah *görnek* (1968: 12) Kazakça örnek, Kırgızca örnök, Başkurtça ünek "numune", Nogayca örnek (1968: 11). İlaydın (1974), XVI. yy Pir Sultan Abdal'da ve XVI. yy'de Edimli Nazmi. Eren, Paul Pelliot'un verdiği örnekler içinde, Türkçe *karpuz* Rusça *arbut*, *kolan* Kırgızca *oloñ*, *kotas*, *otas* gibi sözlerin belirtilebileceğini söyler (1968: 12). Eren, Halasi Kun'un örneklerini de bu bağlamda değerlendirir. Türkçe *üveyik* kelimesini de bu türden kelimelerden sayar. 1958'deki yazısını ve yine kendisinin *üveyik* yazısını kaynak gösterir (1968: 12). Eren, "Karakalpakça *körnek* sözünün kör-"gör-" kökünden geldiği açıktır." demektedir (Eren, 1968: 12). Tarihi kaynaklarda Hazar Denizinin doğusunda Ceyhun (Amu Derya) nehrinin aşağı mecrasının her iki tarafında uzanan ülke Harezmi'nin başkenti Gürgeç (veya Gürgeç- Ürgenç) olarak geçer (Merçil, 1985: 187). Bu adda da benzer bir durumun söz konusu olduğunu düşünüyorum.

¹¹ Tek yerden derlenmiştir: Afyon, Bolvadin, İshaklı.

¹² Derleme yeri İshaklı, Çivril, Denizli.

olarak Türkiye çocuk oyunlarında ‘elebaşı, baş, başçı...erbaş..’ gibi isimlerin kullanıldığı kaydedilmektedir (Özdemir, 2006/1: 127)

Yine çocuk oyunlarında etkin oyunculuk görevi yerine hakemlik, yöneticilik görevini üstlenen oyun yöneticilerine “usta, ebe, hakem, elebaşı gibi adlar verildiği belirtilir (Özdemir, 2006: 126). Depmetura oyununun anlatımında verilen “...genç kız ve erkekler tarafından da oynanır. Oyuncular eşit sayıda iki gruba ayrılırlar. Her takım kendisine birer uyanık ‘erbaş’ seçer. Takımların diğer oyuncularına *erat* denir. *Erbaşlar* kendi aralarında taş tutuşurlar...”(Özdemir, 2006: 370) açıklamasında kelimeyi *erbaş* değil *erbaş* şeklinde görürüz. Araç kesme oyununun tanıtımında ise “genellikle kız çocukları tarafından oynanır. Oyunun başında seçilen ‘elebaşlar’ kendi takımlarını oluşturup oyunu yönetirler. Bu kişiler oyunun ustaları olarak kabul edilir...”(Özdemir, 2006: 21) açıklaması görülür.

Derleme Sözlüğü’ndeki “oyunda ilk oynayan” anlamındaki *elbaşı* ile elebaşının açıklanması düşünülürse burada da *ele* biçimini açıklamak zordur. Ayrıca buradaki *el* da daha çok kâğıt oyunlarında kullanılan bir sözdür (Türkçe Sözlük 2005; *Derleme Sözlüğü elbaşı*¹³(1703).

Derleme Sözlüğü’nde *gele* “ebenin durduğu yer” (DS 1973)¹⁴ anlamı, *gele baş* takımını düşünmemize olanak verir mi? Ebenin durduğu yer, ebe anlamına gelerek baş ile birleşebilir mi? Bu durumda da kelime başında bir ses yitimi düşünülmesi ve benzer örneklerin bulunması gerekir.

Kelimeyi üçüncü bir açıklama yolu, Tietze’nin de düşündüğü *el baş* açıklamasıdır. Ancak Tietze, anlam bakımından haklı olarak ‘memleketi, milleti idare eden kimse tabirinden husule gelmesi imkânsız görünür’ kaydını koyar (Tietze, 2002: 708).

Elebaşında Arapça ve Farsça (Stachowski 1998) dışında alıntı kelime olup olmayacağı da dikkate alınarak Anadolu’da Moğolca alıntılar (Shönig 2000; Tuna 1972, 1976; Gülensoy 1974), Ermenice alıntılar (Dankoff 1995), Grekçe- Slavca alıntılar (Tietze 1999), Yunanca-Latince (Meyer 1998) üzerine çalışmalar gözden geçirildi. Kelimeye ilişkin herhangi bir veriye rastlanmadı.

Moğolca -Türkçe Sözlük’te *ele I. /el/* maddesi sıfat kısaltması ile “bu, aynısı, özü, tam kendisi, özdeş; verilen, söz edilen, bütün, hep, hepsi” anlamları ile verilmiştir(Lessing-Karaağaç 2003: 490). Bu maddedeki ‘bütün’ anlamını dikkate alarak “bütünün başı, herkesin, hepsinin başı” gibi bir anlam düşünebilir miyiz? *Azerbaycan Dialektoloji Lügeti*’nde *elliy* maddesi “hamı, hamısı ‘hepsi’” anlamıyla görülür(1999:162). Moğolca *ele /el/* ile Azerice *elliy* aynı kelime olarak düşünülebilir mi?

¹³ İkinci anlam, bir soyun başı ya da aşiret beyi.

¹⁴ Tek örnek Uluşiran, Şiran, Gümüşhane. *Derleme Sözlüğü*, 1972: 1973, *gele* “çocuk oyununda ebe olanların durdukları yer (Uluşiran *Şiran- Gm.).

Uzun zamandır izinde olduğum *elebaşımı* gördüğünüz gibi ele geçiremedim. *Elebaşına* giden birçok yolu denetim altına aldım. İlerleyen zamanda bu izlerden giderek *elebaşımı* aramızdan birileri ele geçirecektir.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Dialektoloji Lüğəti I Cilt A-L* (1999), Ankara, Azərbaycan Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu- Türk Dil Kurumu.
- Ahmet Talat Onay (1992), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Hazırlayan C. Kurnaz), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ahmet Vefik Paşa (2000), *Lehçe-i Osmani* (Hazırlayan: R. Toparlı), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahter-i Kebir* (1310), Sahife-i Osmaniye Şirketi, Matba'a-i Amire, İstanbul.
- Ali Seydi (1912), *Resimli Kamus-ı Osmani*, İstanbul.
- A.Vahid Bey (1924), *A Condensed Dictionary English-Turkish /İngilizce Türkçe Lugat*, Costantinople.
- Bonelli, L. (1993), *İtalyanca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Ankara, İzmir, ABC Kitabevi.
- Burhan-ı Katı* (2000), *Mütercim Asım Efendi Burhan-ı Katı* (Hazırlayanlar Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Budagov, L. (1869), *Sravnitelniy Slovar' Turetstko-tatarskih'Naretçiy Tom' 1*, Sanktpetersburg
- Clauson, G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- Danişmend, İ. H. (1935), *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu C.III*, İstanbul, Kanaat Kitabevi.
- Dankoff, R. (1995), *Armenian Loanwords in Turkish*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Derleme Sözlüğü V* (1972), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Derleme Sözlüğü VIII* (1975), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eren, Hasan (1974), "Örnekten Örneğe", Türk Dili S. 29, ss. 701-797.
- (1968) "Türk Dilinin Etimolojique Sözlüğünden Örnekler", *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966*, ss. 9-12.
- (1999), Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 1. Baskı, Ankara.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (1998), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul.
- Galanti, Avram (2005), *Türklük İncelemeleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

- Gülensoy, T. (1974), "Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca Türkçe Müsterek kelimeler Üzerine Notlar", *Türkoloji V*, ss. 235-259.
- (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü – Etimolojik Sözlük Denemesi- I,II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hançerlioğlu, O. (1992), *Türk Dili Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Halasi-Kun (1950), "Orta Kıpçakça, q-, k- ~ 0 Meselesi", *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I* (Toplayanlar: H.Eren- T. Halasi-Kun), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İlaveli Müntehabat-ı Osmaniyye* (1297).
- İmlâ Lûgati (1928) Dil Encümeni tarafından tertip edilmiştir. Devlet Matbaası, İstanbul.
- Kamus-ı Türki* bakınız Şemsettin Sami (1317)
- Kaplan, Y. – Poyraz, Y. (2010), "Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi bakımından Oyunlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Volume 3, issue 15, *Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı*, 151-175, www.sosyalarastirmalar.com/klasik_turkedebiyati
- Kartal, Ahmet (2003), *Tuhfe-i Remzi Manzum Farsça- Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kırkılıç, A. (1999), *Şeyhülislam Mehmed Esad , Lehçetü'l-Lugat* (Yayına Hazırlayan: A. Kırkılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I* (1991), (Hazırlayanlar: A.B. Ercilasun, A., M. Aliyev vd.), Kültür Bakanlığı Yayınları: 1371, Ankara.
- Lehçetül-Lugat* bakınız A. Kırkılıç (1999)
- Lehçe-i Osmani* bakınız Ahmet Vefik Paşa (2000)
- Lessing D. F. (2003), *Moğolca -Türkçe Sözlük I A-N* (Çeviren Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Lugat-i Naci* bakınız Muallim Naci (1978)
- Lugat-i Ebuzziya (1306), Konstantiniyye.
- Meninski, F. M. (2000), *Meninski Francicus a Mesgnien, Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabieea-Persicea Lexicon Turcico-Aarabico-Persicum*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 27, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Merçil, E. (1985), *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Meyer, G. (1998), *Türkische Studien Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen* (Yayımlayan Mehmet Ölmez), Kebikeç Yayınları, Ankara.

Muallim-Naci (1978), *Lugat-ı Naci*, İstanbul, Çağrı Yayınları.

Nişanyan Sözlüğü www.nisanyansozluk.com

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi I (1934), Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası, İstanbul.

Özdemir, N. (2006), *Türk Çocuk Oyunları, CI, C.II*, Akçağ Yayınevi, Ankara.

Pakalın, M. Z. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Püsküllüoğlu, A. (1995), *Türkçe Sözlük*, İstanbul.

Radloff, W. (1893) *Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte* Erster band, St.Petersburg.

Räsänen, M. (1969), *Versuch Eines Etimologischen Wörterbuchs der Turkspachen*, Suomalais Ugrilainen Seura Lexica Societatia Fenno-Ugricace, Helsinki.

Redhouse (1890/1987), *A Turkish and English Lexicon, Shewing in English The Significations of the Turkish Terms, New Edition, librairie dul inan, Beirut, 1987.*

----- (1984), *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul, 7.baskı.

Resimli Kamus-ı Osmani bakınız Ali Seydi (1912)

Stachowski, S. (1998), *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü/ Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen*, İstanbul, Simurg.

Shönig, C. (2000), *Mongolische Lehnwörter im Westogusischen*, Wiesbaden.

Sevortyan, E.V. (1972), "Türk Dillerinde Kelime Başındaki Ünsüzlerin Düşmesi", *Bilimsel Bildiriler 1972*, 543-550, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

----- (1978), *Etimologicoskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov*, Moskva.

Şemsettin Sami (1317) *Kamus-ı Türki*, İkdam Matbaası, Dersaadet.

----- (1299), *Français-Turc*, 3. Edition, 1901, Constantinople.

Tarama Sözlüğü III, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1967.

Tietze, A. (1999), *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch/ Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü* (Derleyen Mehmet Ölmez), Simurg Yayınları, İstanbul.

----- (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı Cilt I A-E*, İstanbul-Wien, Simurg.

Tuğlacı, P. (1972), *Okyanus Ansiklopedik Sözlük C.II*, İstanbul.

Tuhfe-i Remzi (2003) bakınız A. Kartal (2003)

Tuna, O. N. (1972), "Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler", *Türkiyat Mecmuası XVII*, ss. 209-250.

----- (1976), "Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler", *Türkiyat Mecmuası XVIII*, ss. 281-314.

Türkçe Sözlük I (A-J) (1998), Dil Derneği, Ankara.

Türkçe Sözlük (2005), 10. Baskı, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara.

Zenker, T. (1866), *Turkisch-Arabic-Persisches Handwörterbuch*, Erster Band Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig.

www.derlem.mersin.edu.tr